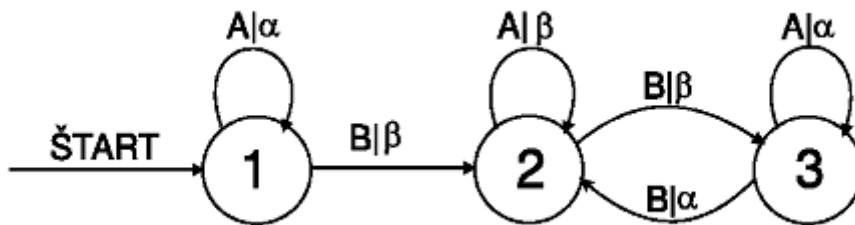

13. Rekurentné neurónové siete, architektúry, spôsoby učenia, úlohy s časovým kontextom (klasifikácia sekvencií, predikcia)

Motivácia: k jednému vstupu viacero výstupov, v závislosti od časového kontextu. Viacvrstvá sieť by mala byť rozšírená o možnosť reprezentovať časový kontext, aby tak mohla na základe predloženého vstupu lepšie rozhodnúť o výstupe.

Príklad – paralela: **Mealyho automat:**

- ⇒ generuje postupnosti znakov z množ. $\{\alpha, \beta\}$
- ⇒ nedá sa simulovať normálnymi doprednými ANN
- ⇒ V informatike sa pojem Mealyho stroj označuje konečný automat s výstupem. Výstup je generovaný na základe vstupu a stavu, ve ktorém se automat nachází. To znamená, že stavový diagram automatu bude pro každý přechod obsahovat výstupní signál.
- ⇒ viac o konečných automatoch: http://en.wikipedia.org/wiki/Finite_state_machine alebo stručne v češtine: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mealyho_automat

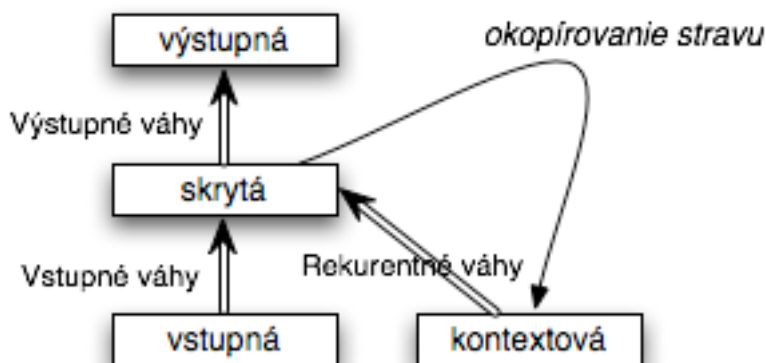

Riešenie: pridáme do siete tzv. kontextovú vrstvu, ktorá si „pamätá“ výstup z predošlého času, ktorý sa dá chápať ako akási vnútorná pamäť siete (v Mealyho automate: info o stave, na obr. 1,2,3).

Architektúry

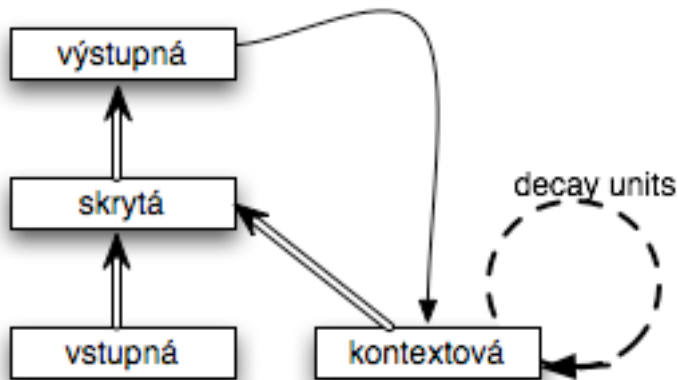
Elmanova sieť

najznámejšia a najjednoduchšia architektúra

- kontextová vrstva = skrytá vrstva z predošlého kroku: $t-1$
- rozpoznávanie sekvencií, predikcia, dopĺňanie krátkych sekvencií

Jordan

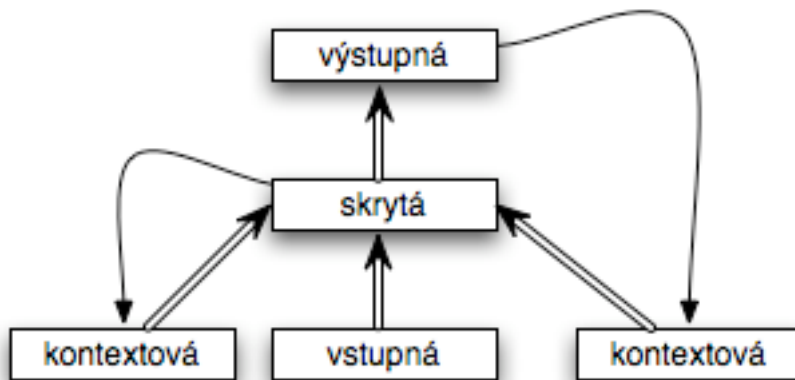

Ak pridáme decay units – pre obsah kontext. vrstvy v $t+1$ zoberieme časť obsahu kontextovej vrstvy z $t-1$: $C_i(t+1) = y_i(t) + \alpha C_i(t-1)$

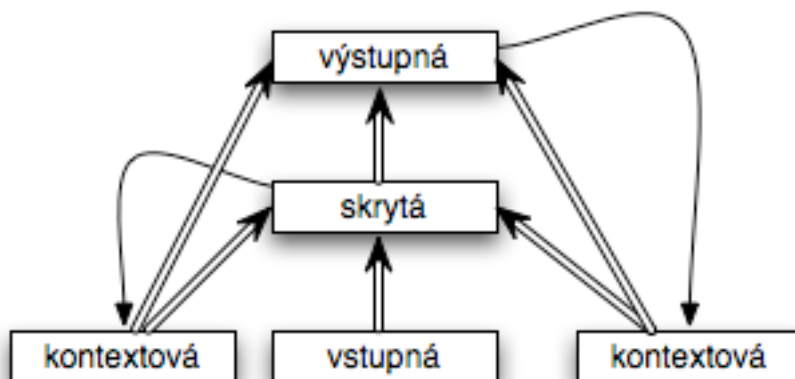
Schopnosť nie len rozpoznávať sekvencie ale aj generovať sekvencie rôznej dĺžky

Možnosť: teacher forcing = pri učení nahradíme kontextovú vrstvu žiadaným výstupom v $t-1$

Bengio

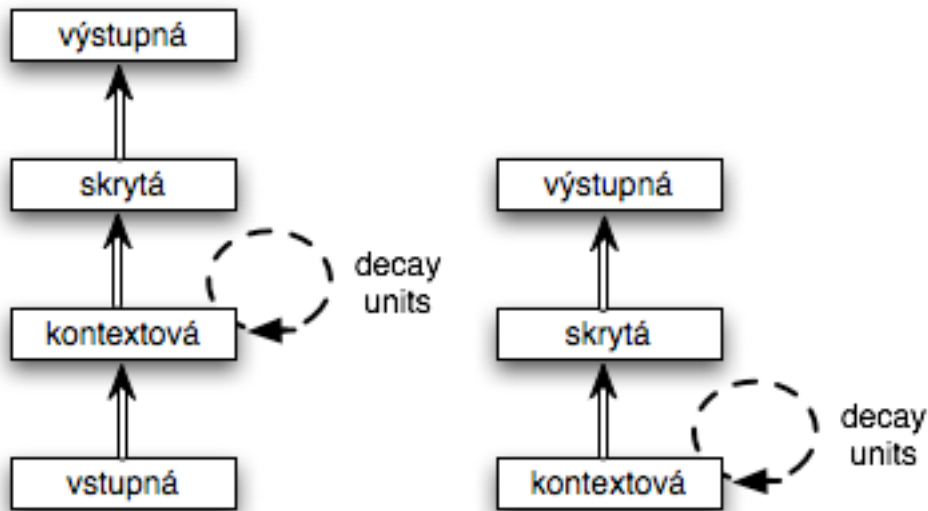

Williams a Zipser

plne prepojená rekurentná NS

Mozer a Stornetta

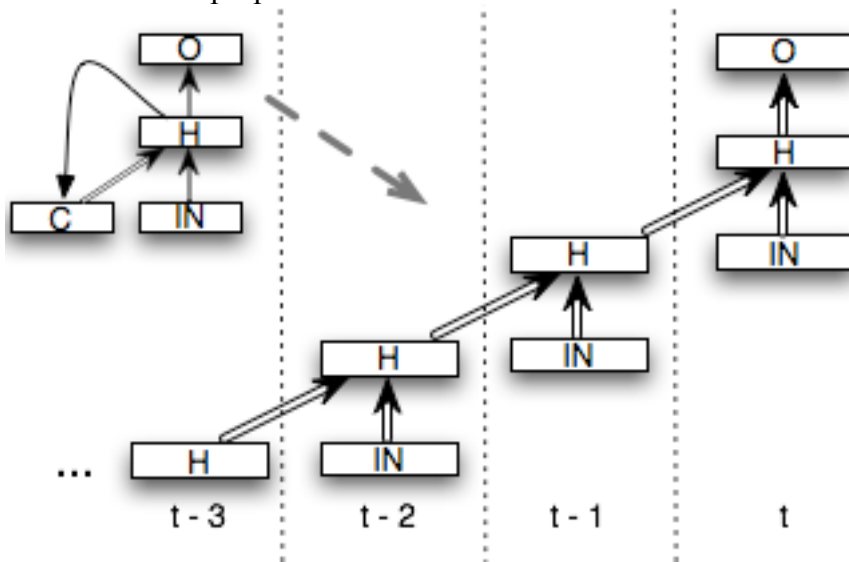

lokálna rekurzia = neurón je rekurentne spojený iba sám so sebou, tzv. local-recurrent-global-feedforward networks.

Učenie

Backpropagation through time

- učenie spätným šírením chyby v čase
- rozvinutie rekurentnej siete v čase do potenciálne mnohovrstvovej doprednej siete a použitie klasického backpropu

- v praxi stačí rozvinúť len niekoľko krokov do minulosti (veľkosť okna)

- vzorec: $\Delta w_{ij} = -\alpha \partial E_{\text{total}}(T) / \partial w_{ij} = \alpha \sum_{t=2}^T \delta_i(t) x_i(t-1)$ kde x_i je aktivita na i -tom neuróne v čase $t-1$, δ_i je chyba výstupu (očakávaný – skutočný) a α je rýchlosť učenia a

$$\text{for } t = T: \delta_i(t) = f'(net_i) e_i(t)$$

$$\text{for } 1 < t < T: \delta_i(t) = f'(net_i) [e_i(t) + \sum_{j \in O} w_{ij} \delta_j(t+1)]$$

- problém pri sekvenciách neurčenej dĺžky, pretože treba mať veľké okno (sieť potrebuje vidieť ďaleko do minulosti)

Real time recurrent learning

- rekurentné učenie v reálnom čase

$$\Delta w_{ij} = -\alpha \partial E(t) / \partial w_{ij} = \alpha \sum_{k \in O} e_k(t) \partial s_k(t) / \partial w_{ij}$$

$$\partial s_k(t) / \partial w_{ij} = f'(net_k(t)) [\delta_{ki}^{kr} s_j(t-1) + \sum_l w_{kl} \partial s_l(t-1) / \partial w_{ij}]$$

$l \in$ units feeding to unit k , and $\delta_{ki}^{kr} = 1$, if $k = i$, else 0.

- **Ludove intuitívne vysvetlenie:** pre každú váhu si pamätáme jej **vplyv na aktivitu každého neurónu**. Vplyv váhy ij (z neurónu j do i) na neurón k počítame ako váhovanú sumu vplyvov váhy ij na neuróny, ktoré krmia neurón k . V prípade, že $k = i$, pripočítame aktivitu neurónu j v čase $t-1$ (člen delta-kr...). Celé to vynásobíme deriváciou aktivačnej funkcie. Váhu ij upravujeme ako sumu chýb na výstupných neurónoch e_k násobenú vplyvom váhy ij na tieto neuróny $\partial s_k(t) / \partial w_{ij}$.

- výpočtovo veľmi náročné: zložitosť $O(n^4)$, kde n je počet neurónov

Úlohy pre RNN

- **rozpoznávanie postupností:** na vstup prichádzajú znaky, sieť naučená na nejaký automat (gramatiku) signalizuje pozitívne (1) ak znak ešte patrí do postupnosti generovanej automatom a negatívne (0) ak znak už nemôže patriť do postupnosti

- podobne: **doplňanie** postupností, **predikcia** ďalších znakov, **generovanie** nových postupností

- ... simulovanie konečno-stavových automatov – formálnych automatov a jazykov – akéhokoľvek turingovho stroja (výpočtová sila)

- **lingvistické úlohy:** predikcia ďalšieho znaku v slove alebo vete, slova vo vete a pod.